

Streszczenie

Organizacje pozarządowe (NGO), których celem jest głównie działalność społeczna, mogą zakładać przedsiębiorstwa społeczne (PS), które z kolei muszą łączyć cele społeczne z działalnością rynkową i zatrudnieniem pracowników. Przedsiębiorstwa społeczne są organizacyjnymi hybrydami - funkcjonują jako podmioty opierające swą tożsamość na różnorodnych logikach instytucjonalnych - wartościach, normach i praktykach działania. Transformacja instytucjonalna organizacji pozarządowych w przedsiębiorstwa społeczne jest procesem trudnym, wymagającym zmiany przekonań i praktyk działania pracowników NGO oraz nabycia kompetencji biznesowych. Jest to zjawisko słabo zbadane na gruncie polskich uwarunkowań. Poznanie zasięgu, mechanizmów i uwarunkowań zmiany instytucjonalnej NGO w PS ma duże znaczenie poznawcze i funkcjonalne – umożliwia lepsze planowanie systemu wsparcia dla rozwoju przedsiębiorczości społecznej w Polsce.

Celem dysertacji jest identyfikacja i analiza schematów przekształcania się polskich organizacji pozarządowych w przedsiębiorstwa społeczne oraz opracowanie modelu transformacji instytucjonalnej tych organizacji. Model transformacji instytucjonalnej w dysertacji został opracowany w oparciu o pięciowymiarową analizę obejmującą: motywacje NGO stojące za założeniem PS, zasoby wejściowe (ludzkie, infrastrukturalne i relacyjne), zmianę/specjalizację celów PS w stosunku do celów organizacji macierzystej, wpływ otoczenia instytucjonalnego na kształt i działanie PS oraz dopasowanie systemu wsparcia publicznego do potrzeb i specyfiki przedsiębiorstw społecznych założonych przez NGO.

Metodologia badawcza oparta została o dane wtórne i pierwotne. W pierwszym etapie przeprowadzono analizę danych zastanych (*desk research*), wspierającą konceptualizację i przygotowanie badań pierwotnych. Drugi etap obejmował badania ilościowe, oparte na identyfikacji mierzalnych czynników wpływających na decyzję o przekształceniu organizacji pozarządowej w przedsiębiorstwo. Badanie zrealizowano metodą ankiety internetowej (CAWI) wśród menedżerów PS. Badaniem objęto całą populację przedsiębiorstw społecznych w Polsce na dzień 8.07.2024 (N=996), przy czym poziom responsywności wyniósł ponad 60% aktywnie działających PS.

Ramy czasowe dysertacji obejmują lata 2004–2024 i zostały wyznaczone przez akcesję Polski do UE i związane z nią mechanizmy wsparcia (zwłaszcza EFS), a także przez zakończenie jednej i rozpoczęcie kolejnej perspektywy budżetowej, co pozwoliło uchwycić

obraz funkcjonowania PS w zmieniających się uwarunkowaniach instytucjonalnych.

Struktura pracy obejmuje trzy rozdziały. Pierwsze dwa mają charakter teoretyczny – zawierają przegląd literatury przedmiotu oraz omówienie kluczowych pojęć i koncepcji związanych z tematyką pracy, stanowiąc podstawę do zrozumienia zagadnień omawianych w dalszej części. Rozdział trzeci ma charakter empiryczny i koncentruje się na analizie wyników badań własnych - analizie procesów wewnątrz organizacji wchodzących na ścieżkę przedsiębiorczości społecznej (analiza motywacji, zasobów, usieciowienia, transformacji celów, oceny wsparcia) oraz na poziomie pola organizacyjnego i zachowań izomorficznych PS. Zwieńczeniem analiz jest model transformacji instytucjonalnej organizacji pozarządowych w przedsiębiorstwa społeczne.

Na podstawie przeprowadzonych badań model transformacji instytucjonalnej polskich organizacji pozarządowych w przedsiębiorstwa społeczne można określić jako proces mający charakter ewolucyjny i rozwojowy (dostosowanie). Zmiana ta polega na stopniowym przystosowywaniu instytucji do zmieniających się warunków poprzez łączenie i integrowanie różnych logik instytucjonalnych. Obserwowany model opiera się na aktywnej roli organizacji, które wykorzystują swoje doświadczenia i oceniają możliwości działania w otoczeniu, co prowadzi do tworzenia nowych form funkcjonowania i przyjmowania cech organizacji hybrydowych. Model transformacji organizacji pozarządowej w przedsiębiorstwo społeczne zależy przede wszystkim od misji organizacji macierzystej - czy działa na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (PS reintegracyjne) czy na rzecz rozwoju lokalnego (PS usługowe). Z badań wynika, że model przedsiębiorstwa społecznego w dużej mierze stanowi kontynuację wcześniejszej misji NGO. Niebagatelne znaczenie w tym procesie ma instytucjonalizacja systemu wsparcia ekonomii społecznej stwarzająca warunki dla liderów NGO na wykonanie pracy instytucjonalnej w kierunku tworzenia nowej formuły działania opartej o logikę rynku przy równoległej realizacji celów społecznych.

Pracę zamyka zakończenie, w którym podsumowano najważniejsze wnioski płynące z przeprowadzonych analiz, zweryfikowano hipotezy badawcze oraz sformułowano rekomendacje dla instytucji odpowiedzialnych za realizację polityki społecznej, w tym wspieranie rozwoju przedsiębiorstw społecznych.